

Тема 4.4

Що таке громадянське суспільство, і яка роль у ньому належить правовій державі

У цій темі ми досліджуватимемо, що таке громадянське суспільство та яку роль у ньому відіграє правова держава. Вивчення теми допоможе зрозуміти місце і роль громадян у становленні й функціонуванні громадянського суспільства та правової держави. Важливим буде розуміння того, яку користь несе людям формування громадянського суспільства на основі верховенства права.

Ключові здобутки у вивченні теми

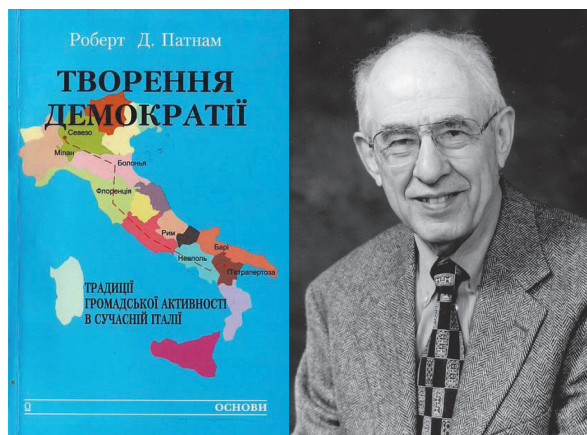
3D

Думаємо про ознаки та структуру громадянського суспільства.

Дбаємо про розвиток громадянського суспільства й правової держави в Україні.

Діємо, апробуючи модель громадянського суспільства у своєму класі.

■ **Роберт Девід Патнем** — американський політолог, професор Гарвардського університету, консультант президентських адміністрацій у США, розробник ідей створення, захисту та розвитку громадянського суспільства. У 1993 р. він провів дослідження і написав книгу «Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії»

На думку американського дослідника Роберта Патнема, на півночі Італії рівень громадянської активності на порядок вищий, аніж на півдні. Роберт Патнем показав, що саме в тих регіонах Італії, де понад сто років тому італійці найбільш активно залучалися до нових форм суспільної діяльності і соціальної взаємодії, їхні нащадки так само активні в політичному та соціальному житті.

Обговорюємо

Який взаємозв'язок існує між участю людей у громадському житті та рівнем розвитку країни?

Чому держава, мешканці якої активні у громадському житті, розвивається краще?

Яких навичок, на вашу думку, набувають громадяни, беручи активну участь у громадських об'єднаннях?

Модуль 1

Що таке громадянське суспільство та якими є його ознаки й функції

■ **Громадянське суспільство** — це саморегульоване суспільство вільних, рівних, економічно незалежних людей, які вступають у недержавні організації та об'єднання з метою захисту своїх законних інтересів і досягнення своїх цілей. Влада в такому суспільстві будується не на силі, а на авторитеті, а держава виконує регуляторну функцію.

■ **Інститути громадянського суспільства** — це система суб'єктів, наділених правами і обов'язками щодо відстоювання своїх законних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами, зокрема — у формуванні та реалізації державної правової політики.

Громадянське суспільство — це спільнота, яке складається з вільних, незалежних, рівноправних громадян. В такому суспільстві люди взаємодіють, спілкуються і добровільно самоорганізуються на основі спільних (незалежних від держави) інтересів. Громадяни захищені необхідними законами від прямого втручання і обмежень з боку держави. В такому суспільстві переважають демократичні громадянські суспільні цінності.

Функціонування громадянського суспільства не є можливим без громадянина як самостійного індивідуального члена суспільства, який усвідомлює себе таким, наділеним певним комплексом невідчужуваних прав і свобод і відповідає перед суспільством за свої дії.

Складові частини громадянського суспільства ще називають інститутами громадянського суспільства.

До них належать:

- /// громадські організації;
- /// професійні та творчі спілки;
- /// організації роботодавців;
- /// благодійні і релігійні організації;
- /// органи самоорганізації населення;
- /// недержавні засоби масової інформації;
- /// інші некомерційні товариства й установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Громадянська реклама

Громадянське суспільство:

- ✓ сприяє самоорганізації та реалізації наших власних інтересів;
- ✓ виступає гарантом непорушності наших особистих прав;
- ✓ служить опорою в можливому протистоянні громадян з державою;
- ✓ обмежує державну владу та здійснює контроль за нею на всіх рівнях;
- ✓ бере на себе частину проблем, які важко або не під силу розв'язувати державі;
- ✓ захищає інтереси різних груп людей.

Ознаки громадянського суспільства

- /// Визнання людини, її прав і свобод найвищою суспільною цінністю.
- /// Державне регулювання, на основі законів і за допомогою спеціальних органів, відносин між людьми, захист їхніх прав.
- /// Високий рівень правосвідомості та відповідальності громадян і повага до законних прав інших людей.
- /// Право власності людей на знаряддя і результати своєї праці, поєднане з певним рівнем заможності, для досягнення незалежності.
- /// Існування різноманітних добровільних громадських організацій і рухів, самоорганізація і згуртування.

Тема 4.4. Що таке громадянське суспільство, і яка роль у ньому належить правовій державі

- /// Взаємодія громадських об'єднань для задоволення матеріальних і духовних потреб та інтересів людини, що відбувається без прямого втручання держави.
- /// Багатоманітність (плюралізм) у всіх сферах суспільного життя (економічній, політичній, культурній).
- /// Незалежні медіа, які обслуговують громадські потреби та інтереси, формулюють і оприлюднюють громадську думку.

Обговорюємо

- *Що є, на вашу думку, найвищою цінністю громадянського суспільства?*
- *Як зробити так, щоб різноманітні людські інтереси не зіштовхувалися, а права громадян — не порушувалися?*
- *За яких умов людина в громадянському суспільстві є справді незалежною?*
- *Як ви розумієте багатоманітність в економічній, політичній і культурній сферах життя?*
- *Якою є роль медіа у громадянському суспільстві?*
- *Яку роль у громадянському суспільстві відіграє держава?*

Модуль 2

Якою є роль громадян у становленні й функціюванні громадянського суспільства

У громадянському суспільстві люди різних вікових категорій, культур, соціальних станів, з метою захисту своїх прав, реалізації суспільних інтересів, формують різноманітні об'єднання, асоціації тощо. У таких ситуаціях, створюються різноманітні організації: релігійні, етнічні, екологічні, правозахисні тощо. Наприклад, асоціації для розвитку освіти, спорту, для заснування навчальних закладів, будівництва церков, видання та поширення книг та ін.

Громадянська активність

Модель громадянського суспільства

Тепер у класі ви на практиці випробуєте маленьку модель громадянського суспільства.

Для цього вам потрібно вибрати собі роль з переліку різних соціальних груп і верств населення (певні ролі можна написати на аркушах паперу або на стікерах і вибрати методом жеребкування).

Ви можете запропонувати також свої приклади, додати їх до переліку.

приватний підприємець	студент	пенсіонер
еколог	працівник культури	людина з інвалідністю
мешканець села	журналіст	викладач
учень	військовий	волонтер

Підготуйте картки так, щоб у класі було по декілька представників кожної соціальної групи чи професії (наскільки це дозволяє зробити загальна кількість учнів).

Подивіться на свої картки і спробуйте уявити себе людиною, яка записана на ній, себто «увійдіть у роль».

Розділ 4. Демократичне суспільство та його цінності

■ **Соціальний капітал** — активна й орієнтована на суспільні цілі позиція громадян, суспільні відносини, що ґрунтуються на рівності, довірі та прагненні до співпраці заради спільного блага. Це навички управління, які громадяни здобувають за рахунок участі в організаціях громадянського суспільства.

Обговорюємо

Упродовж 2-х хвилин подумайте і (відповідно до ролі) коротко запишіть по одному прикладу того, які у вас можуть бути:

1) *проблеми*, 2) *потреби*, 3) *інтереси*.

Представники різних соціальних груп, професій озвучують теж свої приклади.

Встаньте зі своїх місць, походіть по класу, поспілкуйтеся і знайдіть серед учнів тих, у кого є подібні картки. Утворіть маленькі групи.

З переліку організацій і спілок оберіть ту, до якої ви могли б належати.

■ Чи легко буває одній людині самотужки вирішити свої проблеми, задовольнити свої потреби та інтереси?

■ Хто може вам в цьому допомогти (депутат, чиновник, суддя, сім'я тощо)?

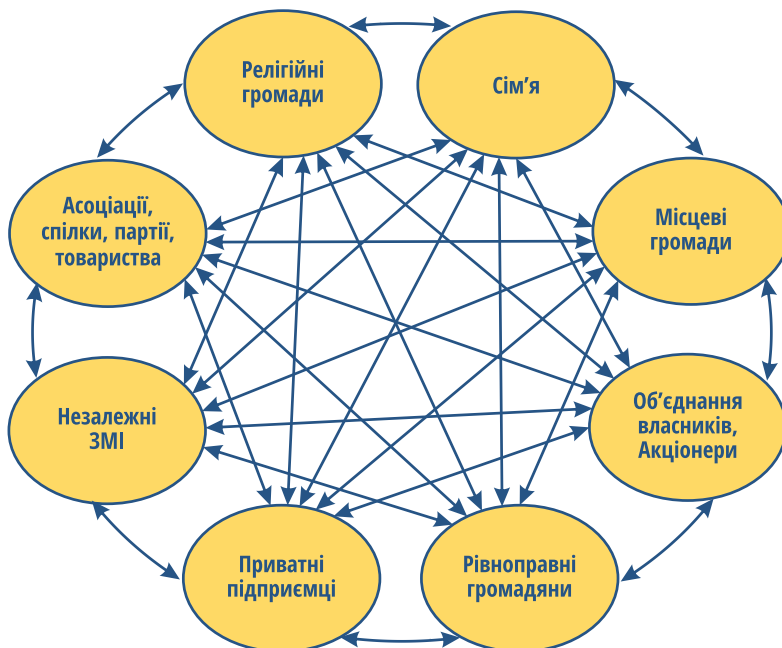
■ Чи розширяться можливості реалізації ваших інтересів завдяки підтримці спільноти однодумців? Як саме?

■ Що ви можете зробити разом?

Розглядаємо і обговорюємо

Схема громадянського суспільства

Розгляньте малюнок. Перед вами умовна схема громадянського суспільства (тут не знайшли відображення держава та органи місцевого самоврядування та їхня роль у такому суспільстві).

■ Знайдіть на схемі спільноту, до якої належите ви тепер або згідно з вашою роллю у попередній вправі.

■ До яких спільнот намальовані стрілки від вашої групи? Як можуть ці групи допомогти вам у задоволенні ваших інтересів і потреб?

■ Де і як на цій схемі ви розмістили державу та органи місцевого самоврядування? Якими є функції держави у цій схемі?

■ Як ви думаєте, чому структура такого суспільства міцніша, порівняно із ситуацією, коли кожний громадянин діє окремо?

Модуль 3

Яку роль виконує правова держава у громадянському суспільстві

■ **Правова держава** — це суверенна політико-територіальна організація влади, яка існує і функціонує в громадянському демократичному суспільстві, в якій панують норми права, забезпечуються права і свободи людини, влада підпорядкована волі народу (законним інтересам людини і громадянина, окремих груп людей та громадянського суспільства в цілому).

Громадянське суспільство може гармонійно функціонувати без впливу держави, але його не можна представити як щось таке, що існує та функціонує незалежно від держави. Світосприйняття та свідомість громадян значним чином залежать від їхніх відносин з державою, від того, який вплив вони мають на її розвиток.

Формування та розвиток громадянського суспільства неминуче призводить до трансформування держави у *правову державу*. Правова держава може бути розбудованою лише там, де наявні інститути громадянського суспільства, в центрі якого перебуває людина, її права, свободи та інтереси.

Отже, це держава, в якій юридичними засобами справді забезпечено максимальне здійснення, охорона та захист основних прав і свобод людини.

Основними ознаками правової держави є:

- /// суверенітет народу, який є джерелом влади;
- /// верховенство права;
- /// рівність усіх громадян перед законом;
- /// однакова і взаємна відповідальність держави та особи перед законом;
- /// визнання прав людини вищою соціальною цінністю;
- /// поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову;
- /// високі правова культура та правова свідомість громадян;
- /// наявність ефективної правоохоронної системи.

Громадянська реклама

У правовій державі є можливість для особи робити все, що безпосередньо не заборонено законом, а державним органам — тільки те, що безпосередньо дозволено законом

Застосуйте набуті знання і досвід

Томас Пейн, американський просвітник і філософ межі XVIII–XIX ст., писав: *«Чим досконаліше громадянське суспільство, тим менше воно потребує регулювання з боку держави»*. Поясніть, як ви розумієте ці слова Томаса Пейна.

Які проблеми стоять на шляху розвитку громадянського суспільства в Україні? Складіть перелік.

Як можна зміцнити інститути громадянського суспільства у громаді, де проживаєте ви, та чому це так важливо?